PHASELIS

Disiplinlerarası Akdeniz Araştırmaları Dergisi
Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies

Issue V (2019)

Marmaris'ten Dor Düzeninde Bir Kaya Mezarı

A Doric Rock-Cut Tomb from Marmaris

Özgür KAYA

<https://orcid.org/0000-0001-5872-8254>

The entire contents of this journal, *Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies*, is open to users and it is an 'open access' journal. Users are able to read the full texts, to download, to copy, print and distribute without obtaining the permission of the editor and author(s). However, all references to the articles published in the e-journal *Phaselis* are to indicate through reference the source of the citation from this journal.

Phaselis: Journal of Interdisciplinary Mediterranean Studies is a peer-reviewed journal and the articles which have had their peer reviewing process completed will be published on the web-site (journal.phaselis.org) in the year of the journal's issue (e.g. Issue IV: January-December 2018). At the end of December 2018 the year's issue is completed and Issue V: January-December 2019 will begin.

Responsibility for the articles published in this journal remains with the authors.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International License.

Citation Ö. Kaya, "Marmaris'ten Dor Düzeninde Bir Kaya Mezarı". *Phaselis* V (2019) 129-147. <http://dx.doi.org/10.18367/Pha.19007>

Received Date: 08.12.2018 | Acceptance Date: 17.04.2019

Online Publication Date: 25.05.2019

Editing Phaselis Research Project
www.phaselis.org

Geliş Tarihi: 08.12.2018
Kabul Tarihi: 17.04.2019
Yayın Tarihi: 25.05.2019

PHASELIS

V (2019) 129-147
DOI: 10.18367/Pha.19007
journal.phaselis.org

Marmaris'ten Dor Düzeninde Bir Kaya Mezarı

A Doric Rock-Cut Tomb from Marmaris

Özgür KAYA*

Öz: Karia Bölgesi'ndeki mimari düzene sahip kaya mezarlarının saptanabilmiş örnekleri, yerli-yabancı bilim insanları tarafından yayımlanmıştır. Ancak Marmaris'teki (Yeşilbelde) kaya mezarı, bugüne kadar herhangi bir çalışmaya konu edilmemiştir. Mezar, Karia Bölgesi'ndeki Birleşik Rhodos *Peraia*'sında, bilinen, mimari düzene sahip tek örnektir. Anadolu'da bu tip mezarlarda çoğunlukla İon düzeninin tercih edildiği görülmekle birlikte ele alınan örnek Dor düzenindeki az sayıda kaya mezarından biridir. Bu çalışmada Yeşilbelde'deki mezar, iç ve dış özellikleriyle ayrıntılı olarak tanıtılmış; mezarın, Dor düzenindeki diğer kaya mezarları ve başka tip mezarlarla karşılaştırılması yapılmıştır. Mezarlar dışında, Dor düzenindeki kamusal yapıların mimari elemanlarıyla da mezardakilerin benzerlik ve farklılıkları ele alınmıştır. Bunun yanı sıra mezardaki bazı mimari oranlamalar, başka yapılarda uygulanmış olanlarla karşılaştırılmıştır. Sonuç olarak Rhodos etkisiyle Dor düzeninde yapılmış olma olasılığı üzerinde durulan mezar için öncelikli olarak Augustus dönemi ve MS I. yüzyıl tarihleri önerilmiş, MS II. yüzyıl tarihi ise daha düşük bir olasılık olarak göz önünde bulundurulmuştur.

Anahtar sözcükler: Karia, Rhodos *Peraia*'sı, Kaya Mezarı, Dor Düzeni, Mimari, Oranlama

Abstract: Determined examples of rock-cut tombs having architectural order in Caria region were published by local and foreigner scientists. However the rock-cut tomb which is in Marmaris (Yeşilbelde) has not been the subject of any study until today. The tomb is the only -known- rock-cut tomb which has architectural order in the Incorporated Rhodian Peraea of Caria region. Even though generally this type of tombs have Ionic order in Anatolia, this example is one of the few rock-cut tombs which has Doric order. In this article the tomb which is in Yeşilbelde has been introduced in detailed with inner and outer features and also was compared with other Doric rock-cut tombs and different type tombs. Except tombs, the similarities and differences of the architectural elements of Doric public buildings and the tomb's were discussed. In addition to this, some architectural ratios of the tomb was compared with other buildings' ratios. The executions in the tomb chamber was also examined and commented. As a result, for the tomb, which is thought to have been constructed on Doric order under Rhodian influence, initially the Augustus period and first century A.D. have been recommended, nevertheless the second century A.D. has been considered to have a lower probability.

Keywords: Caria, Rhodian Peraea, Rock-cut Tomb, Doric Order, Architecture, Ratio

* Ph.D., Akdeniz Üniversitesi, Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Akdeniz Eskiçağ Araştırmaları ABD, Antalya. ozgurkayaa91@gmail.com | <https://orcid.org/0000-0001-5872-8254>

Bu makalenin önemli bir bölümü, *Antik Çağ Karia Bölgesi Kaya Mezarlarında İon ve Dor Düzeni Uygulamaları* adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Karia Bölgesi'nde çok sayıda mimari düzene sahip kaya mezarı bulunmaktadır. Bu mezarların -tarihlendirmelerinde çeşitli güçlükler olsa da- *Hekatomnid*'ler yönetimi sırasında ortaya çıktığı düşünülmektedir¹. Paavo Roos'un ortaya koyduğu üzere bunlar çoğunlukla iki sütunlu *in antis* plana sahip, Ion düzeninde mezarlardır². Genel olarak güney ya da güneydoğu yönlü³ olan bu mezarlar, Lykia sınırları ve Gökova Körfezi'nin kuzeydoğu ucuna yakın yerlerde yoğun olarak görülür⁴ (Fig. 1).

Bu çalışmada ele alınan kaya mezarıysa Karia'daki diğer örneklerde görülen genel özelliklerden bazı farklılıklar içermektedir. Bu noktada ilk olarak mezarın konumundan söz edilebilir. Sık çalı ve ağaçlar tarafından gizlendiği için uzaktan fark edilebilmesi zor olan mezar; Marmaris'e bağlı Yeşilbelde Mahallesi'ndeki, doğu yamacı eteklerinde modern mezarlık olan küçük tepenin kuzeydoğuya bakan üst yamaçlarında bulunmaktadır. Dolayısıyla baktığı yön açısından bölgedeki seyrek⁵ örneklerden olan mezarın; Gökova Körfezi'nin güneyi, Bozburun Yarımadası'nın kuzeyi ve Datça Yarımadası'nın doğusunda kalmasıyla diğer örneklerden farklı bir konumda yer aldığı (Fig. 1) söylenebilir. Bu konuma -bilinen- en yakın antik yerleşim ise Physkos'tur (Marmaris). Ancak mezarın Physkos ile değil, bulunduğu tepenin hemen kuzeydoğusunda yer alan daha yüksek tepedeki, *isodomik* duvarlar ve kule yapısına sahip olduğu gözlemlenebilen (henüz araştırılmamış) yer ile ilişkilendirilmesi daha uygundur. Bitki örtüsü dikkate alınmadığında bu yerden mezarın görülebilir olması da bu noktada önemsenebilir⁶.

Yeşilbelde'deki mezar, farklı konumu gibi sütunsuz (*apteros puro*) ve Dor düzeninde (Figs. 1-3) olmasıyla da Karia Bölgesi'nde yer alan aynı tipteki birçok kaya mezarından ayrılmaktadır.

Fig. 1. Karia Bölgesi'ndeki mimari düzene sahip kaya mezarlarının harita üzerindeki dağılımı. Yeşilbelde'deki mezar 43 numara ile gösterilmiştir

¹ Roos 1978, 431-432.

² Roos 1974, 6; 1978, 427; Mezarların mimari düzenine göre sayısal analizi için bk. Kaya 2018, 2-5.

³ Roos 1972, dn. III, 39; Nováková 2014, 62.

⁴ Henry 2009, 60 fig. 14; 2010, 106.

⁵ Roos 1972, dn. III, 39.

⁶ Bu yer ile mezarın tam olarak karşılıklı olmaması, istenen noktada uygun kaya kütlelerinin bulunamamasıyla ilgili olabilir. Konum açısından mezar-yerleşim ilişkisiyle ilgili görüş için bk. Söğüt 2007, 773.

Fig. 2. Yeşilbelde kaya mezarı

Fig. 3. Cephe çizimi

Mezar Odası

Mezar öne doğru kaymış olduğundan eşik ile mezar odası birbirinden ayrılmış durumdadır (Fig. 17). Bu nedenle eşikle zemin arasındaki yükseklik farkı tam olarak belirlenemese de mezar zemininin, eşikten en fazla birkaç santimetre alçakta olduğu anlaşılabilmektedir.

Simetrik olmayan mezar odası (Figs. 4-6) önde 2,88 m, arkada 2,98 m genişlik; solda 2,48 m, sağda 2,92 m derinliğe sahiptir⁷. Odanın arka ve sağ yan duvarının içine oyulmuş birer mezar çukuru bulunmaktadır. Bu mezar çukurlarının iç ve dış üst yanlarında, karşılıklı ve belirli aralıklarla açılmış olan oyukların, mezarların kapatılmasıyla ilgili olduğu sanılmaktadır. Aynı oyuklar sol duvarda da açılmış olduğundan (Figs. 6-7, 10) burada da tahrip olmuş ya da yapımı tamamlanmamış üçüncü bir mezar çukuru olduğu anlaşılar. Bu bölümde, diğer iki duvar yanındaki mezar çukurunda olduğu gibi yarım beşik tonoz biçiminde tavan düzenlemesi bulunmadığından buradaki mezar çukuru yapımının tamamlanmamış olması daha yüksek bir olasılık gibi gözükebilir. Ancak zemine açılmış iki mezar çukuru daha olması bu noktada dikkate alınmalıdır. Tekrar tekrar kullanıldığı bilinen⁸ kaya mezarlarında zemine açılan mezar çukurlarının; mezarın, ilk kullanımından daha geç bir tarihteki kullanımına işaret ettiği düşünülmektedir⁹. Dolayısıyla duvar yanındaki üçüncü boş alan değerlendirilmeden¹⁰ zemine mezar çukurlarının açılması düşük bir olasılık olduğundan, sol yandaki mezar çukurunun tahrip olmuş olması daha olası görünmektedir. Böyle düşünüldüğünde ikisi duvar içinde, biri duvar yanında ve ikisi zeminde olmak üzere mezarda toplam beş defin yeri bulunduğu söylenebilir.

Arka ve sağ yandaki mezar çukurunun duvar içine birer niş olarak açılmış olması, bölgedeki mimari düzene sahip diğer kaya mezarlarında karşılaşılmayan bir durumdur. Kaunos'ta yer alan Dor düzenindeki mezarın arka duvarında da geniş bir niş açılmıştır¹¹. Ancak buradaki niş, arka mezar çukurunun arkasında açılmış olup mezar çukuru da barındırmamasıyla Yeşilbelde'deki uygulamadan ayrılır. Karadonlar'daki Dor sütunlarına sahip, karışık düzendeki kaya mezarının arka duvarında da yine mezar çukuru barındırmasa da defin için elverişli boyutlarda benzer bir niş¹² açılmıştır.

Sol yanda olduğu varsayılan mezar çukuru ile duvar içlerindeki kapanma düzeneğiyle ilgili olduğu düşünülen oyukların da başka bir örneği, Karia ve Lykia-Karia sınır bölgesindeki kaya mezarlarında saptanmamıştır¹³. Ancak tam olarak buradaki gibi olmasa da Kaunos'ta yer alan bir

⁷ Bu çalışmada belirtilen tüm yönler (sağ ve sol) mezara göre verilmiştir.

⁸ Roos 1972, 15; 2006, 64; Diler 2013, 47.

⁹ Roos 1972, 96; Henry 2009, 68.

¹⁰ Duvar yanlarından birinin (olasılıkla ölü armağanları ya da altar için) boş bırakıldığı kaya mezarı örnekleri (Er – Söğüt 2005, 102, res. 6) olsa da buradaki boş bölümde mezar çukurunun kapatılma düzeneği işlenmiş olduğundan bu mezar için sözü edilen durumun olma olasılığı zayıftır. Ön duvarda, sol mezar çukuru için ayrılan üst sınırı izlediği anlaşılan yatay iz de (fig. 8) buradaki mezar çukuru varlığını destekler. Burada olandan farklı biçimde levha yerleştirmek için de olsa duvardaki benzer izlerin, tahrip olmuş defin yerlerini işaret ettiği belirtilmiştir (Henry 2009, 232-233 fig. 114; 2016, 431 pl. 195 fig. 4).

¹¹ Maiuri 1916-1920, 268 fig. 121; Roos 1972, 39 pl. 38, 2-3.

¹² Roos 1985, 42 pl. 64, 1-2; Kaunos'ta yer alan Dor etkili lon düzenindeki mezarda uygulanmış düzenlemeyle karşılaştırmak için ayrıca bk. Roos 1972, 21 pl. 26, 2-3.

¹³ Roos 1972, pl. 21, 3-4; 22, 1-2; 23, 2; 24, 2; 26, 3; 26, 6; 27, 2; 30, 2; 32, 2; 33, 3-4; 34, 3-4; 35, 1; 35, 3-8; 36, 2; 37, 1; 37, 3-10; 38, 3-4; 39, 1; 39, 3; 39, 5-7; 39, 9; 39, 11-13; 39, 15-16; 40, 3-5; 40, 9-11; 41, 3-7; 42, 3-5; 42, 7-8; 43, 3; 43, 6; 44, 3; 44, 6; 44, 8; 45, 3-4; 46, 3-6; 1985, pl. 33, 1; 33, 4; 34, 1; 35, 2; 37, 1; 38, 1; 39, 1; 39, 4; 40, 1; 40, 4; 41, 1; 41, 4; 42, 2; 42, 3; 44, 2; 44, 5; 45, 2; 45, 5; 47, 1; 48, 1; 49, 1; 50, 1; 51, 2; 53, 2; 54, 1; 55, 1; 55, 4; 56, 1; 56, 4; 57, 1; 58, 2; 60, 1; 60, 3; 62, 1; 63, 1-2; 64, 1; 65, 2; 67, 1; 68, 2; 69, 1; 69, 4-5; 70, 2; 2006, pl. 33, 1; 33, 4; 34, 2; 35, 1-2; 36, 1; 36,

kaya mezarındaki mezar çukurlarından birinde, köşelere denk gelecek biçimde -kapağın yerleştirildiği düşünülen- dört küçük kare delik bulunduğuna¹⁴ dikkat çekilmelidir. Zemine açılmış mezar çukurlarına gelince, yanları boyunca zemine göre derinleştirilerek oluşturulmuş birer çerçeve (Figs. 4, 6, 9-11) ışığında bunların birer kapakla kapatıldığı belirtilebilir¹⁵.

Fig. 4. Mezar odası

Fig. 5. Mezar odası

Fig. 6. Mezar odası planı

3; 37, 3; 37, 6; 38, 3; 38, 5; 39, 3-6; 40, 1-3; 41, 1-2; 41, 4; 42, 1-3; 42, 6-7; 43, 3; 44, 1; 44, 3; 44, 5; 45, 3-4; 47, 2; 48, 3-4; 50, 1; 51, 3; 52, 1-3; 55, 1; 56, 2-3; 58, 1-3; 59, 1; 60, 1-2; 61, 1; 63, 1; 65, 2.

¹⁴ Roos 1972, 26, 89 pl. 10, 1; 29, 2.

¹⁵ Burada ve birçok mezarda yerinde olmayan bu kapakların benzeri olduğu düşünülebilecek bazı örnekler için bk. Schmidt 1970, pl. 39A-B; Yıldırım 2016, pl. 164 fig. 16.

Fig. 7. Sol mezar çukurunun olduğu düşünülen bölüm

Fig. 8. Ön duvardaki iz

Fig. 9. Kesit çizimi

Fig. 10. Kesit çizimi

Arka ve sağ mezar çukurunun dış tarafında *kline*'leri simgeleyen kabartmalar vardır. Kabartmalardaki *kline* bacakları, mezar mimarisindeki ölü yataklarında daha çok kullanıldığı saptanan¹⁶ dik-dörtgen formdadır (Figs. 9, 11-13). Bu mezar dışında altısı Kaunos, birer tanesi Thera¹⁷, Yenice ve Kızılağaç'ta olmak üzere Karia Bölgesi'ndeki dokuz kaya mezarında¹⁸ daha *kline* kabartmalarının

¹⁶ Yıldırım 2012, 512.

¹⁷ Karia Bölgesi'nde yer alan Thera antik kentinin lokalizasyonu için bk. Baran 2012.

¹⁸ Roos 1972, 88 pl. 51, 1-6; Henry 2005, vol. II.1 67; vol. I.2 pl. 19; Roos 2006, 35, 42; Araştırmacılar, F30 olarak adlandırılan (Roos 1972, 57) mezarda bu düzenlemenin olduğundan söz etmemiştir. Ancak bu mezarın sağlam kalmış tek mezar çukurunun dış tarafında, *kline* kabartmasının yatay hattı ve bunun altında tahrip olmuş bir *kline* bacağı kabartması gözlemlenebilmektedir. Bu nedenle sözü edilen mezar, bu düzenlemenin görüldüğü Kaunos'taki mezarlar arasına eklenmiştir. Ancak burada, *kline* kabartmasının olması gereken ikinci bacağının

olduğu bilinmektedir. Çoğunun Kaunos'taki mimari düzene sahip kaya mezarlarında olduğu görülmesine karşın Karia Bölgesi kaya mezarlarındaki *kline* bacağı kabartmalarının üst ve altlarındaki profiller arasında kesin bir ortaklıktan söz edilemez. Bununla birlikte Yeşilbelde'deki *kline* bacağı kabartmalarındaki profillere bakıldığında üst profillerin Kaunos'taki B1 olarak adlandırılmış mezar-dakilerle (Fig. 14) oldukça benzer olduğu görülürken bacak kabartmalarının alt profillerinin ise Thera'da yer alan Ion düzenindeki mezardakilerle (Fig. 15) benzer olduğu belirtilmelidir.

Fig. 11. Kesit çizimi

Fig. 12. *Kline* bacağı kabartması

Fig. 13. *Kline* bacağı kabartması çizimi

Fig. 14. Kaunos, *kline* bacağı kabartması çizimi (Henry 2005, vol. I.2 pl. 19)

Fig. 15. Thera, *kline* bacağı kabartması çizimi (Henry 2005, vol. I.2 pl. 19)

Sağ mezar çukurunun sol üst köşesinde üst üste iki dış bükey profil, bir bölümü kırılmış biçimde görünmektedir (Fig. 16). Benzer düzenlemenin, bugün çok az bir parçası seçilebilse de (Figs. 4-5, 11) arka mezar çukurunda da olduğu anlaşılır. Bunlar, *kline*'lerin tamamlayıcısı olan yastık betimlemelerinden kalanlardır. Yastık betimlemesi, bu mezar dışında Karia Bölgesi'nde yalnızca Kaunos'taki iki kaya mezarında daha bilinmektedir¹⁹. Bu özellik Lykia ve başka bölgelerde yaygın olmakla birlikte Lykia'da görülen tek yastık yerine burada çift yastık betimlemesi olması, Kaunos'taki örneklerle²⁰ uyumludur. Zemindeki mezar çukurlarının içindeyse baş bölümlerin kabartılmış olduğu görülmektedir (Figs. 4, 9-10). Sağdaki mezar çukurunda 9,5 cm, soldakinde 8 cm yüksekliğinde olan bu bölümler de yastık olarak değerlendirilmelidir. Arka duvarda 19,2 cm genişlik, 24,3 cm yükseklik ve 7 cm derinliğe sahip bir niş açılmıştır (Figs. 5, 11). Mezar odasındaki nişler; ölü armağanı, kandil ya da *kremasyon* uygulamasında *urne*'ler konması için

işlenmemiş olduğu da belirtilmelidir.

¹⁹ Roos 1972, 88; 2017, 20.

²⁰ Roos 1972, 88 pl. 6, 2-4; 6, 6; 10, 1; 10, 3-4; 59, 5-6.

kullanılabilmenin yanı sıra kült amaçlı da olabilmektedir²¹. Fazla derin olmaması bakımından buradaki nişin kandil koymak için açılmış olması en olası seçenek gibi görünmektedir. Odasında niş bulunan kaya mezarı örnekleriyle bölgede Bodrum Yarımadası²² ve seyrek de olsa Mobolla nekropolis’inde²³ de karşılaşılmaktadır.

Fig. 16. Yastık betimlemesi

Fig. 17. Eşik

Mezarın tavanı çift eğimli kırma çatı biçiminde (Figs. 5, 11) olup en yüksek yeri olan arka birleşim noktasında 2,27 m’ye ulaşmaktadır. Önde ise bu yükseklik 1,99 m kadardır. Çatının yanlarının arka başlangıç noktalarında yükseklik 1,83 m iken ön bölümlerde bu yükseklik solda 1,84 m, sağda 1,73 m’dir.

Ön Bölüm ve Kapı Düzenlemesi

Mezarın 6 cm derinliğe sahip, dolayısıyla oldukça sığ bir (tapınaklardaki *pronaos*’a karşılık gelen) ön bölümü vardır. Bu tarz ön bölümü olan az sayıdaki diğer kaya mezarlarının da genellikle sütunsuz olması²⁴ şaşırtıcı değildir. Ön bölüm en az 2,86 m yüksekliğindedir ve 2,52 m genişliğe sahiptir.

Mezarın girişi bugün tamamıyla açıktır. Yüksekliği (en yüksek yeri olan sol yanda) 1,55 m olan kapı açıklığına ait derinlik 30,5 cm ila 31,8 cm arasında değişen değerler içerir. Birçok kaya mezarında görülen, ön duvara işlenmiş söveler ve lentonun oluşturduğu kapı çerçevesi, bu mezarda bulunmamaktadır. Bununla birlikte Kaunos’ta yer alan ve Ion düzeninde olup kapı bölümünde Dor düzeni özellikleri gösteren bir kaya mezarındaki düzenleme²⁵ dikkate alındığında Yeşilbelde’deki mezarda da ön duvardan ayrı işlenmiş kapı çerçevesi olduğu düşünülebilir. Kapı açıklığının üst bölümlerinin, dış yanlara doğru genişletilmiş olması da buraya bir lentonun yerleştirilmiş olduğuna işaret etmektedir. Kapıların üst bölümündeki bu kulak düzenlemesini Vitruvius, Dor düzeni için önermiştir²⁶. Ancak bölgedeki diğer Dor düzenindeki mezarlarda bu düzenleme görülmez²⁷. Kaunos’taki sözü edilen Ion düzenindeki mezardaysa böyle bir düzenleme vardır ve burada bu bölümlerin, mezar yapımı tamamlandığında ortadan kaldırılacağı anlaşıldığı²⁸ belirtilmelidir.

²¹ Söğüt 2003, 251-256.

²² Diler 2013, 49.

²³ Diler 2007, 492.

²⁴ Henry 2009, 140, 152 dn. 57; 2010, 107 dn. 32.

²⁵ Roos 1971, 25 dn. 3, B4; 1972, 21, B4, pl. 5, 3.

²⁶ Vit. IV. 6. 2.

²⁷ Kaya 2018, 167.

²⁸ Kaya 2018, 119, 167 lev. 24, 1.

Kapı eşiğinin sol bölümünde dörtgen bir yuva bulunmaktadır. Her ne kadar benzer bir yuvayla kapının üst bölümünde karşılaşılmasa da burada olduğu düşünülen lentonun altında, eşikteki paralel bir yuva bulunduğu tahmin edilebilir. Bu yuvalara yerleştirilen levhayla mezar kapatılmış olmalıdır. Ancak kapının açılıp-kapanma düzeneğinin, dışta yer aldığı düşünülen levhanın arkasında olduğu söylenebilir. Eşikteki yuvanın arkasında ve biraz sağında, mezar zeminine açılmış bir başka dörtgen yuva daha vardır ve zemindeki izlerden, bu bölümde gerçekleştirilen açılıp-kapanma işlemiyle mezara giriş-çıkışın sağlandığı anlaşılmaktadır (Figs. 6, 17). Buradaki gibi Karia Bölgesi'ndeki diğer kaya mezarlarının kapatılması da yaygın olarak tek mil yuvalı döner kapıyla sağlanmıştır²⁹.

Eşiğin sağ arkasında kalan, oda zemini üzerine işlenmiş dörtgen biçimli düzenek (Figs. 6, 17), açılıp-kapanmayla bir ilgisi olabileceksen de karşılaştırılacak bir örneği saptanamadığından yorumlanamamıştır.

Dış Cephe Mimarisi

Mezarın dış cephe mimarisine ilişkin ayrıntılar, kaya kütesinin tıraşlanmış yüzüne kabartma biçiminde işlenmiştir. Bugün öne doğru oldukça eğimli olan³⁰ mezarın, eşik seviyesi dolaylarındaki bölümleri toprağa gömülü durumdadır. Bu nedenle *anta*'ların dipleri tam olarak görülemez de hem Dor mimarisinin genel karakteristiği³¹ hem de bölgedeki Dor düzeninde yapılmış diğer kaya mezarlarında *anta* kaidesinin saptanmamış olması³² dikkate alındığında burada da kaide kullanımına gidilmediği (mezarın, eşik seviyesinden aşağı doğru fazlaca devam etmediği düşüncesine de güvenilerek) söylenebilir. *Anta*'lar, ölçülebilen en alçak noktalarında 60 cm, başlıkların hemen altında 55,5 cm genişliğindedir. Daha iyi durumdaki sağ başlıktan yapılan ölçüme göre *anta* başlıkları; 2,5 cm yüksekliğinde yatay şerit, 8,1 cm yüksekliğinde boyun bölümü, 8,9 cm yüksekliğinde *ovolo* tipi şahingagası profili, 7,8 cm yüksekliğinde düz silme ve 4 cm yüksekliğinde *ovolo*'dan oluşmaktadır (Fig. 18). *Anta*'ların hem ön cephe hem de yanlarında işlenmiş olan başlıklar, arşitravdan öne doğru 5 cm çıkıntı içermektedir.

Buradaki *anta* başlıklarıyla benzer profillere sahip olan başlıklar, Lucy T. Shoe'nun belirttiğine göre MÖ V. yüzyılda görülmektedir³³. Bu düzenlemenin varyasyonları da MÖ IV. ve III. yüzyıllarda genelde *kyma reversa* tipi şahingagası profiliyle birlikte³⁴ de olsa yok değildir. Diğer yapılardaki şahingagası profilleri³⁵ genellikle daha fazla öne doğru kıvrılarak, derinliği daha fazla olan içbükey bir görüntü sergilerken, mezardaki örneklerde aşağı doğru eğim hemen hemen bulunmadığından bunlar *cavetto* profiline yakınlık göstermektedir. *Anta*'larda *cavetto*'ya yakın şahingagası profilleriyle ise en çok MÖ VI. yüzyılda karşılaşılmaktadır³⁶. *Anta* başlıklarında şahingagası profili izlenebilen bölgeden bir diğer Dor düzeninde kaya mezarı olan Panormos'taki (Yalıkavak) örnekte de profil, *cavetto*'ya yakınlık göstermesiyle (Fig. 19) Yeşilbelde'dekilerle benzerlik taşır.

Yeşilbelde'deki mezarın düz arşitravı 29,5 cm yüksekliğindedir ve bu yüksekliğin 4,5 cm'sini

²⁹ Roos 1968, 150 dn. 6; 1971, 28; 1972, 84; Henry 2009, 66-67 fig. 18.

³⁰ Günden güne eğiminin çoğaldığı gözlemlenen mezarın yıkılma tehlikesi vardır.

³¹ Shoe 1936, 180.

³² Kaya 2018, 143.

³³ Shoe 1936, 174.

³⁴ Bazı örnekler için bk. Shoe 1936, 175 pl. LIX, 17-19.

³⁵ Karşılaştırmak için bk. Shoe 1936, pl. LVI-LX; 1952, pl. VI-VIII.

³⁶ Bazı örnekler için bk. Shoe 1936, 175 pl. LVI, 1-4, 7-11, 14; 1952, 50, 53 pl. VI, 20; VII, 11; Sicilya'dan bu tür iki MÖ V. yüzyıl örneği için ayrıca bk. Shoe 1952, 52-53 pl. VII, 10, 12.

taenia oluşturmaktadır. Görünürde sekiz *regula* vardır. Ancak mezarın sağ *anta* başlığının sağ yanı üzerinden başlamak üzere çatıya kadar kesilmiş olan bölümde bir adet daha *regula* olmalıdır. Arşitrav gövdesinden ayrılmamış olan yarım silindir biçimli *gutta*'lar, *regula*'ların altında dörderli gruplar olarak işlenmiştir. Karia Bölgesi'nde, Panormos ve Kaunos'ta olmak üzere, bu mezar dışında *gutta*'lara sahip iki kaya mezarı daha bilinir. Bu örneklerde de *gutta*'lar yarım silindir biçimli görünmektedir (Figs. 19-21). Ancak aşınmadan dolayı çok sağlıklı gözlemlenemeyen Kaunos'taki mezara ait örneklerin, Roos tarafından kare biçimli olarak tanımlandığı³⁷ belirtilmelidir. Mezar dışındaki yapılarda ise yarım silindir biçiminde *gutta*'ların, Augustus döneminden itibaren Roma Dönemi'nde tercih edildiği anlaşılmaktadır³⁸.

Fig. 18. Anta başlığı

Fig. 19. Panormos kaya mezarı, anta başlığı ve entablatur

Fig. 20. Yeşilbelde kaya mezarı, entablatur

Fig. 21. Kaunos kaya mezarı, entablatur'un alttan görünümü

Gutta sayılarının bilindik altılı uygulamadan eksik olmasına gelindiğindeyse benzer biçimde Kaunos'taki mezarda da dörtlü³⁹, Panormos'taki mezarda ise üçlü⁴⁰ *gutta* gruplarının işlendiği görülür. Dalaman Çayı sınır kabul edildiğinde Karia Bölgesi'ne yakın olmakla birlikte Lykia içerisinde kalan İnlice'deki kaya mezarında da *gutta* sayıları beş⁴¹ olmasıyla eksiktir. Antiphellos⁴², Dağlık

³⁷ Roos 1972, dn. IV, 56.

³⁸ Gider-Büyüközer 2013, 161-163; Şimşek – Yener 2014, 176, res. 8b, 11a; Büyüközer 2015, 81 dn. 91 fig. 10.

³⁹ Roos 1972, 75.

⁴⁰ Kaya 2018, 146, 248.

⁴¹ Roos 1985, 24 pl. 11, 4; 47, 2.

⁴² Fedak 1990, 78-79 fig. 93b.

Phrygia⁴³ ve Dağlık Kilikia⁴⁴ bölgelerinden en erken olarak Hellenistik Dönem'e ait olduğu düşünülen birer mezarda ise *gutta*'ların, olması gerektiği gibi altışarlı işlendiği belirtilebilir. Öte yandan Kyrene'den Hellenistik Dönem⁴⁵, Petra'dan da MS I. yüzyılın ilk yarısından⁴⁶ dörder ve beşerli *gutta*'lara sahip kaya mezarı örnekleri de gösterilebilmektedir. Kaya mezarı dışındaki mezar yapıları olaraksa Gela'dan MÖ VI. yüzyıl sonlarına tarihlendirilen dörder *gutta*'lı bir mezar anıtı⁴⁷ ve Laodikeia'dan Geç Hellenistik Dönem'e tarihlenen beşer *gutta*'lı bir mezar stelinden⁴⁸ söz edilebilir. Ancak bu son örnekte, Dor frizinin stilize yapıldığı söylenebileceğinden doğru bir mimari uygulama olması beklenmemelidir. *Gutta* sayılarının eksik olduğu diğer yapılara bakıldığında bunların genellikle erken örnekler olduğu görülür⁴⁹ ve bu durum, henüz mimari standartların tam olarak belirlenmemesinin⁵⁰ bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Mezarlarda ise eksik *gutta* sayıları, özensiz ya da bilinçsiz gerçekleştirilen mimari uygulamalar sonucu ayrıntılardan yoksunluğun bir yansıması olmalıdır. Öte yandan Karia Bölgesi'nde beş *gutta*'lı düzenlemelerle tiyatro, *stoa* ve *gymnasion* gibi yapılarda olmak üzere Roma Dönemi'nde de karşılaşıldığı⁵¹ belirtilmelidir. *Gutta* sayılarındaki eksikliğin, yapı boyutlarının küçüklüğüyle ilişkilendirilmesi de olası olmakla birlikte bu durumda yapının boyutuyla *gutta* boyutlarının aynı oranda küçültülerek normal sayıda yapılmamasını, en azından kaya mezarları için, özensiz⁵² işçilikle açıklamak gerekecektir.

Mezarda *regula* yükseklikleri 2 cm iken *gutta* yükseklikleri 2,5 cm kadardır. *Gutta*'ların *regula*'lardan yüksek işlenmesi, Anadolu'da Augustus dönemiyle birlikte görülmeye başlanmış olup MS I. ve II. yüzyıllarda da görülmeye devam ettiğinden bir Roma Dönemi özelliği olarak gösterilmiştir⁵³.

Mezarda *taenia* ile *regula*'ların ön cepheleri aynı hizada işlenmiş olduğundan (Fig. 20) bunlar arasındaki geçiş ayırt edilememektedir. Bu tür örneklerle Hellenistik Dönem'de Karia'da değil, Samos'ta karşılaşılmaktadır⁵⁴.

Bağımsız yapılarda uygulanmış oranlarla⁵⁵ karşılaştırıldığında mezardaki arşitrav yüksekliğinin *taenia* yüksekliğine oranı olan 6,556'nın epey düşük kaldığı görülür. Her ne kadar bu oranlama üzerinden dönem ayrımı yapmak zor olsa da *taenia*'ların yüksek işlenmesi daha çok geç dönemlerle ilgili gibidir⁵⁶. Mezarda arşitrav yüksekliği, *taenia* ve *regula*'nın toplam yüksekliğinin 4,538 katıdır. Bu oran, Karia Bölgesi'ndeki Dor yapılarında görülen 5 ila 8 arasındaki oranlara⁵⁷ göre

⁴³ Kortanoğlu 2008, 577-581.

⁴⁴ Er – Söğüt 2005, 105.

⁴⁵ Greve 2006, 127, 146.

⁴⁶ McKenzie 1990, 20 pl. 2c; 3a-b, d; 4b.

⁴⁷ Akurgal 1961, 129 abb. 260-261.

⁴⁸ Şimşek *et al.* 2015, res. 34a.

⁴⁹ Henry 2009, 78 dn. 60; Çoğu MÖ VI. yüzyıl içerisinde değerlendirilen ve genellikle *mutulus* plakalarında da olsa eksik *gutta* uygulamasına sahip olan yapılar için bk. Gider 2018, 63-64; Kaya 2018 dn. 929.

⁵⁰ Arkaik Dor mimarisinde arşitrav ve kornişlerdeki *gutta* sayıları henüz sabitlenmemiştir (Dyer 1906, dn. 98).

⁵¹ Gider-Büyüközer 2013, 136 dn. 742.

⁵² Mezar yapılarına öte dünya inancıyla ayrıca önem gösterildiği düşünüldüğünde bunların mimarisinde yer yer görülen özensizlik, kaya mezarlarının mimar gözetimi olmadan yapılmasıyla ilgili olmalıdır. Konuyla ilgili ayrıntılı açıklama için bk. Kaya 2018, 171-174, 182-185.

⁵³ Gider-Büyüközer 2013, 182, 435, 444, 450 tab. 19; Büyüközer 2015, 81.

⁵⁴ Rumscheid 1994, 313; Gider-Büyüközer 2013, 140.

⁵⁵ Gider-Büyüközer 2013, 171-175 tab. 16.

⁵⁶ Gider-Büyüközer 2013, 174-175.

⁵⁷ Gider-Büyüközer 2013, 175 tab. 16.

düşüktür. Arşitrav yüksekliği; *taenia*, *regula* ve *gutta*'nın toplam yüksekliğininse 3,278 katıdır. Bu oran, Karia Bölgesi'ndeki Dor yapılarında 4 ila 6 arasında değişmektedir ve 4 değerinin daha çok Roma Dönemi'nde görülmesi, bu dönemde *regula* ve *gutta*'ların daha güçlü işlenmesiyle açıklanmaktadır⁵⁸. Sonuçta mezardaki değerin normal değerlerin biraz altında kaldığı görülür. Ancak kanonik Dor arşitravlarından *taenia* yerine taç profiline sahip olmasıyla ayrılan bölgeden iki MS I. yüzyıl örneğinde 3 ile 3,5 değerlerinin⁵⁹ görüldüğü de belirtilmelidir.

Mezarda Dor frizi yoktur. Karia Bölgesi'ndeki Dor düzenine sahip kaya mezarlarından yalnızca Kaunos'taki örnekte Dor frizinin olması⁶⁰, bu durumu anlaşılır kılmaktadır. *Taenia*'dan sonra hafif çıkıntılı ve 7,5 cm yüksekliğinde bir düz silme gelmektedir. Bunun üzerindeyse 6,6 cm yüksekliğinde bir *ovolo* profili ve yaklaşık 3,5 cm yüksekliğe sahip tamamlayıcı *fascia* vardır.

Düz silme biçiminde işlenmiş yatay *geison*'un hem derinliği hem de yüksekliği 8 cm'dir (son eleman olarak yatay *geison*'un alındığı *entablatur*'ün yüksekliği: 55,1 cm). *Geison* derinliği ve yüksekliği arasındaki 1:1 oranıyla Anadolu'da Ion *geison*'una sahip olan MÖ II. yüzyıl Dor yapılarında - bir dönem standardı olarak değilse de- karşılaşılabilmektedir⁶¹. Bununla birlikte Ion *geison*'una sahip Dor yapılarındaki 1:1 oranının daha çok Roma Dönemi ile ilişkilendirildiği⁶² belirtilmelidir.

Geison'un alt bölümlerinde *mutulus* plakaları yoktur (Fig. 20). Kaunos'taki mezar⁶³ dışında bölgede yer alan diğer Dor düzenindeki mezarlarda da *mutulus* plakaları bulunmaz⁶⁴. Kaya mezarları göz ardı edildiğindeyse *mutulus* plakalarına sahip olmayan Ion *geison*'larının Dor düzeniyle birlikte kullanımıyla Karia Bölgesi'nde seyrek karşılaşılmaktadır⁶⁵.

Mezarda *geison soffit* profili de bulunmamaktadır ve yine Kaunos'taki mezar dışında bölgede yer alan Dor düzenindeki kaya mezarlarının hiçbirinde bu profil görülmez⁶⁶. Bağımsız yapılara bakıldığında ise Shoe'nun gösterdiğine göre Dor *geison*'larında bu ögenin eksikliği MÖ VI ve V. yüzyıl örneklerinde görülmektedir⁶⁷. Ancak Karia Bölgesi'nde; Labraunda'dan *Andron B*, *Andron A*, *Oikoi* Binası ve Iasos'tan Dorik Yapı A gibi Geç Klasik Dönem örnekleri ile birlikte Roma Dönemi'nden *Aphrodisias Sebasteion*'u Güney *Portiko*'sunda da *geison soffit* profilinin bulunmadığı⁶⁸ belirtilmelidir.

Mezarda yatay *geison*'un alt bölümü eğimli değildir ve bu özellik de Kaunos'taki⁶⁹ dışında bölgede yer alan diğer Dor düzenindeki kaya mezarları için geçerlidir. Dor *geison*'larında sözü edilen bölümdeki eğim, Zeliha Gider Büyüközer tarafından karakteristik bir özellik olarak gösterilmekle birlikte eğimi olmayan ya da çok az eğimli *geison*'lar, diğer yapılarda da seyrek de olsa vardır⁷⁰. Ancak *geison*'larda genellikle aşağı doğru sarkıtılmış damlalık bölümü⁷¹ de bulunurken

⁵⁸ Gider-Büyüközer 2013, 175-176 tab. 16.

⁵⁹ Gider-Büyüközer 2013, 177 tab. 18.

⁶⁰ Roos 1972, 75; Kaya 2018, 151; Kaunos'taki Ion düzenine sahip bir kaya mezarının ise *hyperthyron* bölümünde *triglyph-metop* bloğu bulunmaktadır (Roos 1972, 21, 75; Henry 2009, 64).

⁶¹ Gider-Büyüközer 2013, 386 dn. 1797.

⁶² Gider-Büyüközer 2013, 388 dn. 1798.

⁶³ Roos 1968, 152 fig. 4; 1972, 75 fig. 14, 5.

⁶⁴ Kaya 2018, 156.

⁶⁵ Gider-Büyüközer 2013, 328.

⁶⁶ Kaya 2018, 157.

⁶⁷ Shoe 1936, 168; Hodge 1960, figs. 18-19.

⁶⁸ Gider-Büyüközer 2013, 336.

⁶⁹ Bu mezarın yatay *geison*'unun altı, olması gerekenden ters yönde eğimlidir (Roos 1972, 75 pl. 52, 1).

⁷⁰ Karia Bölgesi'nde MÖ II. yüzyıl ve özellikle de Erken İmparatorluk Dönemi'nde düşük eğim açılarıyla karşıla-

bölgedeki hiçbir kaya mezarında böyle bir düzenlemeyle de karşılaşılmaz⁷².

Karia Bölgesi'nde eğik *geison*'a sahip olan Dor düzenindeki tek kaya mezarının Yeşilbelde'deki olması dikkat çekicidir. Bununla birlikte bölgedeki lon düzeninde yapılmış mezarların hatırı sayılır bir bölümünde de eğik *geison*'ların yapılmamış olması⁷³, bu ögenin eksikliğinin kaya mezarları için olağan olduğunu göstermektedir. Mezardaki eğik *geison*, 8 cm yüksekliğinde düz silme ve 4,5 cm yüksekliğindeki *ovolo*'dan oluşmaktadır (Figs. 22-24). *Geison* tacı olarak *ovolo* profili MÖ IV. yüzyıl ortalarından önce görülmemektedir⁷⁴. Sağ eğik *geison*'un, taç bölümünün biraz altından başlayıp tacını da kapsayacak biçimde küçük bir bölümü düzleştirilmiştir. Benzer durum bu bölümün üzerindeki *sima* için de geçerlidir, ancak burası *geison*'daki gibi özenli biçimde düzleştirilmemiş olup daha çok tahrip edilmiş görünmektedir (Fig. 22).

Fig. 22. *Geison-sima* ve düzleştirilmiş bölüm

Fig. 23. *Geison-sima* profili

Kyma rekta ve tamamlayıcı *fascia*'dan oluşan *sima* 12,5 cm yüksekliğindedir ve bu yüksekliğin yaklaşık 2 cm'sini tamamlayıcı *fascia* oluşturmaktadır. *Kyma rekta* profili diğer yapıların *sima*'larında özellikle Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde en çok görülen profil⁷⁵ olup kaya mezarları göz ardı edilirse Gider-Büyüközer'in saptamasına göre Karia Bölgesi'ndeki Dor yapılarının *sima*'larında görülen tek profildir⁷⁶. Bununla birlikte sözü edilen profil, bölgede yer alan Dor düzenindeki kaya mezarlarından yalnızca Yeşilbelde'deki örnekte görülmektedir ve lon düzenindeki kaya mezarlarında da seyrek kullanılmıştır⁷⁷. Mezardaki *kyma rekta* profili, oldukça dik işlenmiş olmasıyla (Figs. 23-24) bölgedeki lon düzeninde olan mezarların *sima*'larında görülen aynı profile benzerdir⁷⁸. Bağımsız yapılarda görülen *kyma rekta* profilleriyle karşılaştırıldığında ise mezardaki profili Cevat Erder'in oluşturduğu *kyma rekta* tiplerinden dikey profil ve altta çok küçük kavis veren *Grup I* ya da daha büyük olasılıkla, dikey profil ve *Grup I*'e oranla alt kavisli

şılmaktadır (Gider-Büyüközer 2013, 347-348 tab. 43; 2018, 66-67 tab. 1). Pergamon'dan da MÖ II. yüzyıl başları ve ilk yarısından, düşük eğim açılı ya da düz işlenmiş *geison* örnekleri gösterilebilmektedir (Rumscheid 1994, *Beilage D*).

⁷¹ Shoe 1936, 158; Gider-Büyüközer 2013, 308 lev. 22-25; 2018, 62 fig. 1.

⁷² Kaya 2018, 158.

⁷³ Kaya 2018, 102.

⁷⁴ Shoe 1936, 165-166; 1950, 350.

⁷⁵ Erder 1967, 21; Shoe'nun örneklerine bakıldığında -MÖ III. yüzyılda bazı MÖ IV. yüzyıl örneklerini izleyenler dışında- sözü edilen dönemlerde başka bir *sima* profiline sahip yapı görülmemektedir (Shoe 1936, 163-165).

⁷⁶ Gider-Büyüközer 2013, 307.

⁷⁷ Kaya 2018, 103.

⁷⁸ Pasanda ve Idyma'dan birer örnekle karşılaştırmak için bk. Roos 1985, pl. 72, 8; 2006, pl. 67, 7; lon düzenindeki mezarların *sima*'larında görülen *kyma rekta* profillerinin değerlendirmesi için bk. Kaya 2018, 104-105.

daha belirgin olan *Grup II*⁷⁹ içerisinde değerlendirmek olanaklı görünmektedir. Shoe'nun yaptığı sınıflandırmadansa araştırmacının "dik tip" olarak tanımladığı ve erken örnekler dışında seyrek olarak MÖ II. yüzyılda görüldüğünü belirttiği *Tip A* örnekleriyle⁸⁰ benzerlik kurulabilir. Gider-Büyüközer bu tip profilleri *Tip S2* başlığı altında değerlendirmiş, *kyma rekta*'nın dikey işlenişini Klasik Dönem geleneğinin devamı olarak gösterip bu tipin Karia'da MÖ IV. yüzyıl içerisindeki kullanımını *Hekatomnid*'lerin imar faaliyetleriyle ilişkilendirmiştir⁸¹.

Mezarda *sima* yüksekliği, yatay *geison* yüksekliğinin 1,5625 katıyken eğik *geison* yüksekliğininse 1 katıdır. Yatay *geison* için bulunan oran, Gider-Büyüközer'in Karia Bölgesi'ndeki Dor yapılarında göstermiş olduğu oranlardan yalnızca Augustus-Tiberius dönemine ait olan Stratonikeia Dorik Yapı A'da bulunandan düşük olup diğerlerine⁸² göre yüksektir. Bununla birlikte Anadolu'dan başka bölgelerde de mezardaki gibi lon *geison*'lu Dor düzenindeki yapılarda Augustus dönemi ve sonrasında bu dolaylarda değerler görülebilmektedir⁸³. Eğik *geison* için bulunan oranla ise Karia Bölgesi'nde MÖ IV. yüzyıl, Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nde sıklıkla karşılaşılmasının yanı sıra bu oran, Pergamon'daki MÖ II. yüzyıl yapılarında da görülebilmektedir⁸⁴.

Fig. 24. *Geison-sima* ve tepe *akroter*'i

Fig. 25. Sol köşe *akroter*'i

Fig. 26. Kesilmiş sağ üst köşe

Mezarda alınlığın eğim açısı 14,6° kadardır. Bezemesiz *tympanon* 42 cm yüksekliğe sahiptir. *Tympanon*'ların boş bırakılması bir lon düzeni özelliği olarak gösterilmekle⁸⁵ birlikte bölgedeki diğer Dor düzenindeki kaya mezarlarının *tympanon*'larında da figür işlenmemiştir⁸⁶. Bölgede yer alan lon düzenindeki mezarların da yalnızca birinin⁸⁷ alınlığında kabartma figürler⁸⁸ bulunması ve

⁷⁹ C. Erder 1967, 21; Tümü mezardaki profille tam anlamıyla paralel olmayan ve bazıları lon düzenindeki yapılarda görülen *Grup II*'deki örnekler, Erder'in Hellenistik Dönem Anadolu örnekleri üzerine olan çalışmasında MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısından başlayıp MÖ II. yüzyıl sonuna kadar görülebilmekteyken *Grup I*'deki örnekler ise MÖ IV. yüzyılın ikinci yarısı ve MÖ III. yüzyılın ikinci yarısında görülmektedir (Erder 1967, tab. IV).

⁸⁰ Shoe 1936, 92; MÖ II. yüzyıldan lon ve Dor düzenindeki örnekler için bk. Shoe 1936, 164 pl. XLIV, 2-6. Shoe'nun Kos ve Rhodos'taki araştırmasında gösterdiği *Tip A* örneklerini ise Rhodos Müzesi'nden MÖ III ya da II. yüzyıla tarihlenen bir örnek dışında (Shoe 1950, 350 figs. 2, 1-5) mezardaki profille ilişkilendirmek olanaklı görünmemektedir.

⁸¹ Gider-Büyüközer 2013, 367-368; Hellenistik Dönem ve Roma Dönemi'nden bu grupta değerlendirilen Karia Bölgesi'ndeki diğer Dor düzeni örnekleri ve yakın profil özellikleri gösteren *Tip S1* grubundaki örneklerle karşılaştırmak için bk. Gider-Büyüközer 2013, tab. 44.

⁸² Gider-Büyüközer 2013, tab. 46.

⁸³ Gider-Büyüközer 2013, 383 dn. 1787.

⁸⁴ Gider-Büyüközer 2013, 383 dn. 1784 tab. 46.

⁸⁵ Boardman 2001, 166, 179.

⁸⁶ Kaya 2018, 160.

⁸⁷ Kaya 2018, 106; Yenice'deki mimari düzene sahip olmayan, üçgen alınlıklı kaya mezarının *tympanon*'unda da bir

bu özelliğin Lykia'da da seyrek görülmesi⁸⁹, *tympanon*'ların bezemesiz işlenmesinin genel bir kaya mezarı özelliği⁹⁰ olarak gösterilebileceğine işaret etmektedir.

Mezarın sağ üst köşesi kesilmiş olduğundan burada olduğu düşünülen *akroter* gözlemlenmemektedir. Sol köşe *akroter*'i ile tepe *akroter*'i ise yerindedir (Figs. 24-26). Özellikle köşe *akroter*'nin şu anki durumu, *akroter*'lerin yüzeyine bezeme işlenmediğini göstermektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Anadolu kaya mezarlarında seyrek görülen Dor düzeni kullanımı için Makedonya Hellenistik mezar anıtlarının etkisi önerilse⁹¹ de Karia Bölgesi ve özellikle Yeşilbelde'nin konumu dikkate alındığında bu mezarda Rhodos etkisinin olabileceği akla gelecektir. Rhodos *Peraia*'sının sınırları zamana göre değişiklik gösterebilmekle birlikte, merkezi her zaman için Loryma Yarımadası olmuştur⁹². Yeşilbelde de bu yarımadanın biraz kuzeyinde kalan Rhodos *deme*'leri Physkos ile Kedreai arasında, iki Rhodos *deme*'sine sahip olduğu bilinen Apeiros⁹³ olarak adlandırılmış bölge içerisinde. Yazıtlardan anlaşılana göre Apeiros, Hellenistik Dönem'de (en azından MÖ II. yüzyıldan beri) Birleşik *Peraia*'da yer almaktadır⁹⁴. Bu durumun, sistem değişikliğiyle de olsa, Roma Dönemi'nde de devam ettiği düşünülmektedir⁹⁵.

Rhodos'taki MÖ IV. yüzyıla tarihlenen tapınak ve diğer yapıların Dor düzeninde olduğu görülmekteyken MÖ III. ve II. yüzyıllarda diğer Hellenistik Dönem kentlerindeki gibi Rhodos'ta da hem Dor hem Ion düzeninde yapılar inşa edilmiştir⁹⁶ ki adalar ve güneybatı Anadolu'daki Dor yerleşimlerinde Ion etkisinin giderek çoğaldığı belirtilmiştir⁹⁷. Dolayısıyla etnik kökenin⁹⁸ her zaman için yapıların mimari düzeninde etkili olmadığı söylenebilir. Öte yandan bölgedeki diğer Dor düzeninde yapılmış kaya mezarlarına bakıldığında Thera'daki örneğin Rhodos'taki bir kaya mezarıyla ilişkilendirildiği⁹⁹ görülecektir. Kaunos'taki mezarın, MÖ II. yüzyılda yapıldığı¹⁰⁰ kabul edilirse, kentin Rhodos egemenliğinde olduğu bir dönemde¹⁰¹ yapılmış olma olasılığı söz konusudur. Bu açıdan bakıldığında Karia'da yer alan Dor düzenindeki altı kaya mezarından¹⁰² en az üçünün Rhodos ile ilişkilendirilebiliyor olması; Rhodosluların, ana karadaki egemenliklerini pekiştirmek için burada, kendilerine ait olan mezarları Dor düzeninde yaptırdığını düşündürebilir.

Yeşilbelde, Karia'daki Birleşik *Peraia*'da mimari düzene sahip kaya mezarı barındırdığı bilinen

sütun betimlemesi vardır (Roos 2006, 34).

⁸⁸ Collignon 1877, 344; Roos 1968, 151; 1972, 25, 91-92; Ögün *et al.* 2001, 164; Bean 2009, 183; Roos 2017, 19.

⁸⁹ Fedak 1990, 98.

⁹⁰ Roos 2017, 19.

⁹¹ Er – Söğüt 2005, 104.

⁹² Fraser – Bean 1954, 57; Bean 2009, 159-160.

⁹³ Fraser – Bean 1954, 68-69; Bean 2009, 163-164.

⁹⁴ Fraser – Bean 1954, 85-86; Bean 1960; Peter M. Fraser ve George E. Bean tarafından ortaya atılan Birleşik (*Incorporated*) *Peraia* ve Bağımlı (*Subject*) *Peraia* kavramları için bk. Fraser – Bean 1954, 53-54.

⁹⁵ Bean 1960, 40.

⁹⁶ Shoe 1950, 339.

⁹⁷ Fedak 1990, 55.

⁹⁸ Rhodosluların Dor kökenli olduğu bilinmektedir (Hdt. I. 144; II. 178; Strab. XIV. 2. 6).

⁹⁹ Thorn 2005, 468-469; Baran 2014, 401-402.

¹⁰⁰ Roos'a göre bu mezarın tarihi MÖ II. yüzyıldan önce olmamalıdır (Roos 1972, 97).

¹⁰¹ Kaunos, MÖ II. yüzyıl başlarından MÖ 167'ye kadar Rhodos egemenliğindedir (Holleaux 1893, 67-69; Fraser – Bean 1954, 106-107; Ögün *et al.* 2001, 22; Bean 2009, 179).

¹⁰² Kaya 2018, 3, 170.

tek yerdir. Lykia Bölgesi'ndeki Megista (Meis) Adası ve Daidala'nın da Birleşik *Peraia*'ya ait olduğu anlaşılmaktadır¹⁰³. Bu açıdan bakıldığında Daidala yakınlarındaki İnlice'de, yer yer karışık düzende olduğu söylenmekle birlikte ağırlıklı olarak Dor düzeninde olan bir kaya mezarının bulunması ilgi çekicidir. Üstelik mezarda kalkan kabartması vardır¹⁰⁴ ki Thera'daki mezarın Rhodos'ta yer alan kaya mezarlarıyla ilişkilendirilme nedenlerinden biri de kalkan kabartmasına sahip olmasıdır¹⁰⁵. Öte yandan Megista'da bulunan bir kaya mezarınınsa lon düzeninde¹⁰⁶ olduğu belirtilmelidir.

Yeşilbelde'deki mezarın bulunduğu tepenin kuzeydoğusundaki savunma sistemli tepe, burada ya bir antik yerleşim ya da bu tepenin Gökova Körfezi ve Physkos Limanı'na hâkim¹⁰⁷ konumu da dikkate alındığında en azından bir gözetleme karakolu bulunduğunu göstermektedir. Buradaki üst düzey yönetici ya da önde gelen aile üyelerinin mezarı da bu kişilerin büyük olasılıkla Rhodos vatandaşı olması¹⁰⁸ nedeniyle Dor düzeninde yapılmış olabilir.

Mezarda lon düzeni etkisi ve normal Dor mimarisinden ayrılan özellikler görülmektedir. Dor düzeninde lon etkisi, Karia Bölgesi'ndeki kaya mezarları için ortak bir özelliktir¹⁰⁹. Mimari uygulamaların eksik ya da farklı olması da kaya mezarları için olağan bir durumdur¹¹⁰. Bu durum büyük bir olasılıkla kaya mezarlarının, mimarlar tarafından değil; taş ustaları tarafından, kabaca yapılmış bir plan çerçevesinde, mimari taklit esasına dayalı olarak meydana getirilmiş yapılar olmasından¹¹¹ kaynaklanıyor olsa gerektir. Kaya mezarlarındaki mimari oranlamalar da aynı nedenden ötürü dönem gelenekleriyle çelişen ya da sıra dışı sonuçlar verebilmektedir¹¹². Ancak Yeşilbelde'deki mezarın mimari uygulama ve oranlamaları üzerine yapılan değerlendirmeler incelediğinde *anta* başlıkları üzerine olanlar dışındakilerin neredeyse tümünde Roma Dönemi'nin anıldığı görülür. Mezardaki bazı özellikler ise yalnızca Roma Dönemi'ne işaret etmektedir. Dolayısıyla her ne kadar kaya mezarları için yalnızca mimari ışığında tarihlleme yapmak çok sağlıklı görünmese de eldeki verilere göre bu mezarın Roma Dönemi'ne tarihlendirilmesi, en olası seçenek gibi durmaktadır. Bu dönem içerisinde de Augustus dönemi ile MS I. yüzyıl, mezar yapımı için ön plana çıkan tarihler olarak gösterilebilir. Daha düşük bir olasılık olarak MS II. yüzyıl da göz önünde bulundurulabilecek bir tarihken mezarın bu yüzyıldan sonraya tarihlenme olasılığı ise oldukça düşük görünmektedir.

Bununla birlikte mezar odasının, ilk kullanıldığı tarihten daha geç zamanlarda da kullanım gördüğü anlaşılmaktadır. Odanın iki ya da daha büyük olasılıkla üç tarafında bulunan mezar çukurları, mezarın dış cephesinin yapıldığı tarihlerde açılmış olmalıyken zemindeki mezar çukurları ise daha sonraları açılmış olmalıdır. Mezar için getirilen tarihlleme önerileri dikkate alındığında zemindeki mezar çukurlarının Geç Antik Dönem'de ya da bunun biraz öncesinde açılmış olduğu düşünülebilir.

¹⁰³ Fraser – Bean 1954, 54-56, 97-98; Daidala için ayrıca bk. Strab. XIV. 2. 2; XIV. 3. 1-2.

¹⁰⁴ İnlice'deki mezar için bk. Roos 1985, 23-25.

¹⁰⁵ Thorn 2005, 468-469; Baran 2014, 401.

¹⁰⁶ Simpson – Lazenby 1970, 76 pl. 26c; Wurster 1981, 217-226 abb. 3 taf. 72.

¹⁰⁷ Bu tepeden Gökova Körfezi ve Marmaris'in (Physkos) görülebildiği, burada yaşayanların anlattıklarına dayalı olarak belirtilmektedir.

¹⁰⁸ Birleşik *Peraia*'da yaşayanlar, tıpkı adadakiler gibi Rhodos vatandaşı sayılırdı (Fraser – Bean 1954, 53, 123).

¹⁰⁹ Kaya 2018, 182.

¹¹⁰ Roos 1972, 67, 94; Fedak 1990, 97.

¹¹¹ Kaya 2018, 185; Roos'un, kaya mezarlarının mimarlar mı yoksa taş ustaları tarafından mı yapıldığı konusunda kuşku olduğu anlaşılmaktadır (Roos 1972, 96).

¹¹² Kaya 2018, 181, 183-185.

BİBLİYOGRAFYA

- Akurgal 1961 E. Akurgal, *Die Kunst Anatoliens von Homer bis Alexander*. Berlin 1961.
- Baran 2012 A. Baran, "Okkatas'taki (Muğla) Antik Yerleşim ve Thera (Karia) Antik Kenti Lokalizasyonu Çalışmaları". Ed. B. Söğüt, *Stratonikeia'dan Lagina'ya: Ahmet Adil Tırpan Onuruna Sunulan Makaleler*. İstanbul (2012) 89-100.
- Baran 2014 A. Baran, "A Monumental Tomb Complex from Thera in Karia". Eds. S. Carlsson – J. B. Kullberg, *Labrys: Studies Presented to Pontus Hellström*. Uppsala (2014) 387-403.
- Bean 1960 G. E. Bean, "Marmaris (Rodos Peraeasi)'den Yeni Kitabeler/New Inscriptions from Marmaris (The Rhodian Peraea)". *TürkAD IX-2* (1960) 38-45.
- Bean 2009 G. E. Bean, *Eski Çağ'da Menderes'in Ötesi*. Çev.: P. Kurtoglu. İstanbul 2009.
- Boardman 2001 J. Boardman, *Yunan Heykeli, Arkaik Dönem*. Çev.: Y. Ersoy. İstanbul 2001.
- Büyüközer 2015 A. Büyüközer, "Lagina Hekate Kutsal Alanı Güney Propylonu". *Cedrus III* (2015) 67-88.
- Collignon 1877 M. Collignon, "Emplacement et Ruines de la Ville de Kaunos". *BCH 1* (1877) 338-346.
- Diler 2007 A. Diler, "Bodrum Yarımadası, Leleg Yerleşimleri Pedasa, Mylasa, Damliboğaz (Hydai), Kereai (Sedir Adası), Kissebükü (Anastasioupolis) ve Mobbolla Kalesi Yüzey Araştırmaları 2004-2005". *AST XXIV/2* (2007) 479-500.
- Diler 2013 A. Diler, *Muğla Kültür Envanteri-III.1: Bodrum Yarımadası Arkeoloji ve Sanat Tarihi Kalıntıları*. Muğla 2013.
- Dyer 1906 L. Dyer, "Details of the Olympian 'Treasures'". *JHS 26* (1906) 46-83.
- Er – Söğüt 2005 Y. Er – B. Söğüt, "Dağlık Kilikya'da Olba-Diocaesarea Nekropollerindeki Kaya Mezarları". *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi 5* (2005) 97-110.
- Erder 1967 C. Erder, *Hellenistik Devir Anadolu Mimarisinde Kyma Rekta-Kyma Reversa*. Ankara 1967.
- Fedak 1990 J. Fedak, *Monumental Tombs of the Hellenistic Age: A Study of Selected Tombs from the Pre-Classical to the Early Imperial Era*. Toronto 1990.
- Fraser – Bean 1954 P. M. Fraser ve G. E. Bean, *The Rhodian Peraea and Islands*. London 1954.
- Gider-Büyüközer 2013 Z. Gider-Büyüközer, *Karia Bölgesi Dor Mimarisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi. Konya 2013.
- Gider-Büyüközer 2018 Z. Gider-Büyüközer, "Dorik Geisonlarda Mutulus Plakaları ile Guttaenin Düzenlenişi". *Arkhaia Anatolika 1* (2018) 61-92.
- Greve 2006 A. Greve, *Die Felsfassadengräber von Kyrene. Untersuchungen zur Sepulkralarchitektur einer griechischen Kolonie in Nordafrika bis zur römischen Kaiserzeit, Wissenschaftliche Hausarbeit zur Erlangung des akademischen Grades einer Magistra Artium der Universität Hamburg*. Hamburg 2006.
- Hdt. Herodotos, *Tarih*. Çev.: M. Ökmen. İstanbul 2006.
- Henry 2005 O. Henry, *Tombes De Carie – Tombes Cariennes Contribution De L'architecture Funeraire a L'histoire De Aux Perodes Classique et Hellenistique*. Universite Michel De Montaigne. Bordeaux 2005.
- Henry 2009 O. Henry, *Tombes de Carie: Architecture Funeraire et Culture Carienne, VIe-Ile s. av. J.-C.*. Rennes 2009.
- Henry 2010 O. Henry, "Hekatomnos, Persian Satrap or Greek Dynast? The Tomb at Berber İni". Eds. R. Bremen – J. M. Carbon, *Hellenistic Karia: Proceedings of the First International Conference on Hellenistic Karia - Oxford, 29 June - 2 July 2006*. Bordeaux (2010) 103-121.
- Henry 2016 O. Henry, "Marking Karian Soil. Lydian Tumuli in Karia, Sixth to Fourth Century BC". Eds. O. Henry – U. Kelp, *Tumulus as Sema. Space, Politics,*

- Hodge 1960 *Culture and Religion in the First Millenium BC*. Berlin, Boston (2016) 429-444.
A. T. Hodge, *The Woodwork of Greek Roofs*. Cambridge 1960.
- Holleaux 1893 M. Holleaux, "Notes sur l'épigraphie et l'histoire de Rhodes". *BCH* 17 (1893) 52-69.
- Kaya 2018 Ö. Kaya, *Antik Çağ Karia Bölgesi Kaya Mezarlarında Ion ve Dor Düzeni Uygulamaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi. Muğla 2018.
- Kortanoğlu 2008 R. E. Kortanoğlu, *Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Dağlık Phrygia Bölgesi Kaya Mezarları*. Eskişehir 2008.
- Maiuri 1916-1920 A. Maiuri, "Escursioni nella Caria, Rovine di Caunos". *ASAtene* 3 (1916-1920) 263-273.
- McKenzie 1990 J. McKenzie, *The Architecture of Petra*. New York 1990.
- Nováková 2014 L. Nováková, "What Hides Behind the Facade? Lyco-Carian Rock Cut Tombs Re-discovered". Ed. R. Erik Hrnčiarik, *Turkey Through the Eyes of Classical Archaeologists 10th Anniversary of Cooperation Between Trnava University and Turkish Universities*. Trnava (2014) 58-72.
- Öğün et al. 2001 B. Öğün, C. Işık, A. Diler, O. Özer, B. Schmaltz, C. Marek – M. Doyran, *Kaunos: Kbid*. Antalya 2001.
- Roos 1968 P. Roos, "Research at Caunos". *OpAth* VIII (1968) 149-166.
- Roos 1971 P. Roos, "The Rock-tomb Doors of the Lyco-Carian Borderland". *OpAth* X (1971) 25-30.
- Roos 1972 P. Roos, *The Rock-tombs of Caunos: 1, The Architecture*. Göteborg 1972.
- Roos 1974 P. Roos, "Aus dem Felsen gehauene Tempelfassadengräber in Karien". *AW* 2 (1974) 2-8.
- Roos 1978 P. Roos, "The Rock-tombs of Caria". *The Proceedings of the Xth International Congress of Classical Archaeology, Ankara-İzmir 23.-30.IX.1973*. Ankara (1978) 427-432.
- Roos 1985 P. Roos, *Survey of Rock-cut Chamber-tombs in Caria: 1, South-eastern Caria and the Lyco-Carian Borderland*. Göteborg 1985.
- Roos 2006 P. Roos, *Survey of Rock-cut Chamber-tombs in Caria: 2, Central Caria*. Göteborg 2006.
- Roos 2017 P. Roos, "Research in the Rock-Tombs of Caunos". Eds: A. Diler et al., *Basileus, 50. Yılında Kaunos/kbid, Memet Cengiz Işık'a Armağan*. Ankara (2017) 15-30.
- Rumscheid 1994 F. Rumscheid, *Untersuchungen zur Kleinasiatichen Bauornamentik des Hellenismus*. Mainz 1994.
- Schmidt 1970 E. F. Schmidt, *Persepolis III: The Royal Tombs and Other Momuments*. Chicago 1970.
- Shoe 1950 L. T. Shoe, *Profiles of Greek Mouldings*. Cambridge, Massachusetts 1936.
- Shoe 1950 L. T. Shoe, "Greek Mouldings of Kos and Rhodes". *Hesperia* 19 (1950) 338-369.
- Shoe 1952 L. T. Shoe, *Profiles of Western Greek Mouldings*. Roma 1952.
- Simpson – Lazenby 1970 R. H. Simpson – J. F. Lazenby, "Notes from the Dodecanese II". *BSA* 65 (1970) 47-77.
- Söğüt 2003 B. Söğüt, "Dağlık Kilikia Bölgesi Mezar Nişleri". *OLBA* VII (2003) 239-260.
- Söğüt 2007 B. Söğüt, "Kalıntılar Işığında Antik Dönemde Belevi Çevresi". Eds. B. Topuz, R. Urhan & M. A. Gülel, *21. Yüzyıla Girerken Geçmişten Günümüze Çal Yöresi, Baklan Çal Bekilli: 01-03 Eylül 2006 Çal Sempozyumu Bildirileri*. Denizli (2007) 766-778.
- Strab. Strabon, *Antik Anadolu Coğrafyası: Geographika: XII-XIV*. Çev.: A. Pekman.

- İstanbul 1993.
- Şimşek – Yener 2014 C. Şimşek – B. Yener, “Laodikeia’da Dor Mimarisi”. Ed. C. Şimşek, *10. Yılında Laodikeia (2003-2013 Yılları)*. İstanbul (2014) 173-194.
- Şimşek et al. 2015 C. Şimşek, M. Bilgin – M. Okunak, “Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tip-leri”. *Arkeoloji Dergisi* XX (2015) 111-157.
- Thorn 2005 J. C. Thorn, *The Necropolis of Cyrene: Two hundred years of exploration*. Roma 2005.
- Vitr. Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*. Çev.: S. Güven. İstanbul 2015.
- Wurster 1981 W. W. Wurster, “Bauten auf Kastellorizo und Rhos”. *AM* 96 (1981) 209-235.
- Yıldırım 2012 N. Yıldırım, “Lykia Klineleri: Form ve Tipoloji”. Eds. K. Dörtlük, T. Kahya, R. Boyraz Seyhan – T. Ertekin, *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması I: Anadolu Akdenizi Sempozyumu, Sempozyum Bildirileri*. İstanbul (2012) 509-520.
- Yıldırım 2016 Ş. Yıldırım, “The Emergence and the Development of Tumuli in Eastern Thrace”. Eds. O. Henry – U. Kelp, *Tumulus as Sema. Space, Politics, Culture and Religion in the First Millenium BC*. Berlin, Boston (2016) 359-370.